

Anna Paterek¹

Teoria i praktyka badań nad pomocą rozwojową w Niemczech

Streszczenie

Niemcy należą obecnie do największych dawców oficjalnej pomocy rozwojowej. Początki niemieckiej współpracy rozwojowej sięgają końca lat 50. XX w. W 1961 r. powstało Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (BMZ), w ślad za tym w 1964 r. utworzono Niemiecki Instytut Polityki Rozwojowej. W ciągu kolejnych 55 lat polityka rozwojowa RFN przechodziła liczne fazy rozwoju, kierując się zróżnicowanymi interesami i zasadami. Co więcej, zwiększeniu skuteczności niemieckich wysiłków rozwojowych na rzecz państw rozwijających się zarówno w przeszłości, jak i obecnie służy współpraca rządu federalnego ze światem nauki. Jej przykładem jest między innymi specjalna jednostka badawcza Sonderforschungsbereich 700, finansowana ze środków Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). Do jej zadań należy wypracowanie koncepcyjnych podstaw niemieckiej polityki zagranicznej wobec krajów niestabilnych, głównie w zakresie wspierania rządów prawa, demokracji i reformy sektora bezpieczeństwa, a także współfinansowane przez BMZ projekty badawcze Niemieckiego Instytutu Polityki Rozwojowej (Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, DIE). W pierwszej części artykułu zarysowano teoretyczne aspekty badań nad pomocą rozwojową w Niemczech oraz scharakteryzowano główne ośrodki badawcze zaangażowane w tę sferę niemieckiej aktywności: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE, Bonn), Zentrum für Entwicklungsforschung (ZEF, Bonn), das German Institute of Global and Area Studies (GIGA, Hamburg) oraz Institut für Entwicklung und Frieden (INEF, Duisburg). W drugiej części przedstawiono przykłady odpowiedzi świata nauki na presję poszukiwania rozwiązań w obszarze współpracy rozwojowej wobec rosnących wyzwań międzynarodowych.

Słowa kluczowe: ODA, Niemcy, współpraca rozwojowa, think tank, niemieckie ośrodki badawcze

¹ Dr Anna Paterek, adiunkt, Krakowska Akademia im Andrzeja Frycza-Modrzewskiego, ul. G. Herlinga-Grudzińskiego 1, 30-705 Kraków, e-mail: anpaterek@gazeta.pl

Wstęp

Monachijska Konferencja Bezpieczeństwa w 2014 r. stała się dla Niemiec symbolem dyskusji nad *nową polityką zagraniczną*, będącą wyrazem większej odpowiedzialności i rosnących aspiracji oraz aktywności RFN jako potęgi cywilnej. Równocześnie zwiększają się zewnętrzne oczekiwania wobec Niemiec w przewyżnianiu kryzysów i kształtowaniu globalnych procesów. Współpraca na rzecz rozwoju postrzegana jest w związku z tym jako kluczowy instrument w eliminowaniu ponadgranicznych źródeł zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego, takich jak terroryzm czy uchodźstwo. Koordynacja polityki rozwojowej i bezpieczeństwa ma pozwolić na efektywne powiązanie ze sobą różnych obszarów aktywności zewnętrznej państwa. W artykule zostały poddane analizie wybrane teoretyczne i praktyczne aspekty badań nad pomocą rozwojową w Niemczech na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza.

Zarys problematyki badań nad niemiecką polityką rozwojową

Polityka rozwojowa w szerszym rozumieniu obejmuje zarówno cele, instytucje, procesy decyzyjne, jak i określone treści aktywności państwa. W uzasadnieniach dla niemieckiej pomocy wykrystalizowały się trzy podejścia podporządkowane jednemu celowi: osiągnięciu rozwoju. Pierwsze z nich przypisuje udzielenie wsparcia strategicznym aspiracjom donatora, służy bowiem budowaniu jego potęgi. Druga perspektywa podkreśla dominującą rolę gospodarczych i politycznych interesów dawców pomocy. Ostatnia tłumaczy zaangażowanie względami humanitarnymi, które są konsekwencją wspólnoty norm i wartości danej społeczności. Te trzy podejścia przeplatają się również w badaniach nad niemiecką polityką rozwojową. W ciągu ostatnich pięciu dekad większość badań dotyczących pomocy rozwojowej ukierunkowana była na polityczną praktykę i tym samym koncentrowała się na merytorycznym wymiarze tej aktywności państwa. Były to między innymi opracowania o charakterze doradczym, opierające swoje zalecenia w większym lub mniejszym stopniu na systematycznych analizach chronologicznych (np. Holtz 1995, 1997; Simonis 1985; Stockhausen 1986). Pod koniec lat 60. zaczęły się pojawiać publikacje oceniające efekty zastosowania określonych instrumentów, strategii oraz obszarów politycznej aktywności (Müller 1969; Nuscheler 2008; Bormann/Stockmann 2009). W uzupeł-

nieniu ukazywały się obejmujące ograniczone ramy czasowe sprawozdania i analizy autorstwa osób współkształtujących procesy decyzyjne (Bohnet 1986, 2010; Böll 1987; Holtz 1994; Wieczorek-Zeul 2007, 2011). Przypadająca w 2011 r. 50. rocznica utworzenia Federalnego Ministerstwa Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (BMZ) stała się impulsem do syntetycznych analiz niemieckiej polityki rozwojowej (Gieler 2011; BMZ (Hrsg), Harnisch S., Schmidt S. 2012; Bohnet 2015). Bogate są również publikacje na temat jej wczesnej fazy i zaangażowania różnych podmiotów: Bundestagu (m.in. Gieler 2011; Hein 2006), kościołów (m.in. Willems 1998), organizacji przekazujących niemiecką pomocą (m.in. Glagow 1983; Martinek 1981) i organizacji pozarządowych (m.in. Eberlei 2002). Ponadto niemieccy badacze aktywnie angażują się w dyskusje nad teoretycznymi aspektami współpracy rozwojowej (Nuscheler 1985; Müller, Sondermann, Wehr, Jakobeit, Ziai 2014), wpływem kwestii bezpieczeństwa na rolę współpracy na rzecz rozwoju (Brown, Gravingholt 2016) oraz decydującą rolę polityki rozwojowej w kształtowaniu niemieckiej aktywności zewnętrznej (Hellmann, Jacobi, Stark, Urrestarazu 2015).

W latach 80. niemieckie badania nad trzecim światem pozostawały pod wpływem rozłamu w dotychczasowym dyskursie nad rozwojem. Postulowano rewizję istniejącego stanu badań, w szczególności aparatury pojęciowej, treści i metodologii. Ujęcie badań nad krajami rozwijającymi się, trzecim światem i rozwojem pod jednym „multidyscyplinarnym pojęciem zbiorczym” (Nuscheler 1985: 10) odzwierciedlało „niejasność/nieprecyzyjność i kapitulankie objawy zmęczenia” (Nuscheler 1985: 23) wobec podstawowych pytań o ich cel, rezultaty oraz wykorzystanie w praktyce rozwojowej. Stan badań pozostawał rozporoszony i nie pozwalał na ujęcie w uogólniające kategorie. Krytyka dotyczyła tradycyjnego rozumienia rozwoju i badań nad rozwojem. Zarówno rozwiązania modernizacyjne, jak i dependystyczne wydawały się już nieadekwatne do analizy wówczas aktualnych fenomenów badań nad rozwojem, m.in. wzrostu znaczenia gospodarek wschodzących i rosnącego wewnętrznego zróżnicowania trzeciego świata, nowych form państwowości, rekonfiguracji podziału na linii Północ-Południe czy podniesienia poziomu świadomości ekologicznej. Dyskusja nad istotą badań nad rozwojem włączyła je do ujęć politologicznych, m.in. badań nad pokojem i konfliktem, rozważań dotyczących peryferyjnej państwowości czy różnych form sprawowania rządów, perspektyw feministycznych, ekologicznych.

Pytanie o motywacje niemieckiej pomocy rozwojowej jest, jak pisze Franz Nuscheler, „tak stare, jak samo jej przedsięwzięcie” (Nuscheler 2012: 306). BMZ pod socjaldemokratycznym kierownictwem Heidemarie Wieczorek-Zeul (1998–2009) kształtowało swoją aktywność wobec krajów rozwijających się przez pryzmat wkładu w globalną politykę strukturalną. Po wydarzeniach 11 września 2001 r. rola polityki rozwojowej oficjalnie została podniesiona do rangi „prewencyjnej polityki bezpieczeństwa”, choć nie przełożyło się to na zwiększenie budżetu resortu o specjalne środki przeznaczone na walkę z terroryzmem (Nuscheler 2012: 319). Minister Dirk Niebel, stojący na czele BMZ w latach 2009–2013, podkreślał znaczenie zarówno interesów narodowych, jak i wartości w niemieckim zaangażowaniu rozwojowym. Wprawdzie w okresie kanclerstwa Willy’ego Brandta za rządów ministra współpracy rozwojowej Erharda Epplera (1968–1974) polityka wobec państw trzeciego świata stopniowo stawała się niezależną sferą niemieckiej aktywności zewnętrznej, jednakże już za kanclerza Helmuta Schmidta (1974–1982)² podporządkowana została pragmatycznym interesom polityki handlowej, gospodarczej i zagranicznej (Nuscheler 2012: 307, Bohnet 2015: 65–109). Zmieniające się koalicje rządowe różnie akcentowały priorytety niemieckiej współpracy rozwojowej, od jej większego umiędzynarodowienia i oparcia się na rekomendacjach opracowanych w 1980 r. na zlecenie Banku Światowego raportu Willy’ego Brandta (Brandt 1982; Paterek 2013: 553, 554) po większe wsparcie niemieckich interesów narodowych, z przewagą tych ostatnich. Badając początkowe fazy niemieckiej polityki rozwojowej, Klaus Bodemer (1985, 304) doszedł do wniosku, że jej oficjalne cele – walka z ubóstwem i zacofaniem – były tylko pseudocelemami podporządkowanymi priorytetom gospodarczych i politycznych interesów. Nie wykluczał jednakże, że są one powiązane z motywacjami humanitarnymi. Podobnie po upadku bloku wschodniego motywacje dawców pomocy na rzecz rozwoju biednego Południa były „samooszukiwaniem się na wysokim poziomie moralnym” (Brüne 1995: 36).

W 1965 r. niemiecki pisarz Hans Magnus Enzensberger pytał: „komu służy to, co nazywamy »pomocą rozwojową«: »nam« czy »im«?” Czy jest „moralnym odkupieniem, wymuszeniem, zapewnieniem naszej pozycji, zasłoną dla wyzysku, subwencjonowaniem naszego przemysłu eksportowego?” (Enzensberger 1965, 172). Te pytania są również charakterystyczne dla późniejszych okresów niemieckiej współpracy rozwo-

² W tym czasie na czele BMZ stali: Egon Bahr (1974–1976), Marie Schlei (1976–1978) i Rainer Offergeld (1978–1982).

jowej. Niewątpliwie jednak oficjalna pomoc rozwojowa (ODA) jest instrumentem służącym osiągnięciu wielu celów, jest częścią składową polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a zarazem narzędziem zaspokajania interesów gospodarczych donatora. Dopóki będzie dziedziną aktywności państwowej, dopóty obciążona będzie „narodowymi interesami”. Co więcej, zmiany międzynarodowych uwarunkowań wymuszają na decydentach strategiczne dostosowania do globalnych wyzwań. Terroryzm, kryzys finansowy, kryzys żywnościowy czy uchodźczy, a także konsekwencje zmian klimatu to zjawiska, których wspólnym mianownikiem są ponadgraniczne współzależności. Działania ograniczone do wąsko pojmowanego własnego interesu pociągnęłyby za sobą skutki odwrotne do zamierzonych. Zatem narodowy interes wpisany został w przeświadczenie o niemożności osiągnięcia dobrobytu i bezpieczeństwa na poziomie krajowym przy braku bezpieczeństwa na poziomie międzynarodowym (Paterek 2016: 160). I tym samym samo jego pojęcie ulega redefinicji, w myśl której świadome własnych interesów państwo realizuje swoją politykę, dążąc do globalnego zabezpieczenia przyszłości. „Polityka rozwojowa – jak stwierdza Franz Nuscheler – była i jest zaklinowana pomiędzy kalkulacją interesów bezpieczeństwa, politycznych i gospodarczych oraz moralnością” (Nuscheler 2012: 319).

Główne niemieckie ośrodki badawcze w obszarze badań nad rozwojem

Wśród najważniejszych ośrodków badawczych współkształtujących niemiecką współpracę na rzecz rozwoju należy wymienić: Niemiecki Instytut Polityki Rozwojowej (das Deutsche Institut für Entwicklungspolitik – DIE, Bonn), Niemiecki Instytut Studiów Globalnych i Obszarowych (das German Institute of Global and Area Studies – GIGA, Hamburg, Berlin), Instytut Badań nad Rozwojem i Polityki Rozwojowej (das Institut für Entwicklungsforschung und Entwicklungspolitik – IEE, Ruhr-Universität Bochum), Centrum Badań nad Rozwojem (Zentrum für Entwicklungsforschung – ZEF, Bonn), a także Instytut Rozwoju i Pokoju (Institut für Entwicklung und Frieden – INEF, Duisburg).

Niemiecki Instytut Polityki Rozwojowej (DIE) należy do grupy czołowych międzynarodowych think tanków specjalizujących się w kwestiach globalnego rozwoju i współpracy międzynarodowej. W 2009 r. został po raz pierwszy ujęty w rankingu *Global Go To Think Tank-Ranking*, opracowywanym przez *Think Tanks and Civil Societies Pro-*

gram TTCSP Uniwersytetu Pensylwanii, w pierwszej dziesiątce Top Think Tanks polityki rozwojowej. W 2015 r. w kategorii najlepszych międzynarodowych pozaamerykańskich think tanków DIE plasuje się w pierwszej trzydziestce. Warto zauważyć, że spośród niemieckich ośrodków eksperckich, poza fundacjami partii politycznych, znalazł się w niej jeszcze tylko jeden instytut – Stiftung Wissenschaft und Politik z siedzibą w Berlinie. DIE zaliczany jest obok brytyjskich Overseas Development Institute (ODI), Institute of Development Studies (IDS) i duńskiego Danish Institute for International Studies (DIIS) do czterech najbardziej renomowanych europejskich instytucji badawczych i doradczych w obszarze badań nad rozwojem oraz polityki rozwojowej. W ujęciu globalnym zajmuje w tej dziedzinie 14. miejsce (DIE 2016).

DIE podkreśla swój interdyscyplinarny profil – łącząc badania, doradztwo i kształcenie, „buduje mosty pomiędzy teorią i praktyką” (www.die-gdi.de). Prowadzone badania odwołują się do podstaw teoretycznych, wspartych empirycznie, oraz aplikowalnych wyników. Stanowią one fundament dla działalności doradczej instytutu w obszarze aktualnych zagadnień współpracy krajów rozwijających się i uprzemysłowionych. Adresatami tego doradztwa są zarówno niemieckie instytucje publiczne, jak i inne podmioty w skali światowej. W każdy poniedziałek eksperci komentują na stronie internetowej DIE bieżące wydarzenia i tematy międzynarodowej polityki rozwojowej. Instytut skupia około 130 pracowników, z czego 2/3 stanowi personel naukowy. Kierownictwo sprawuje od października 2003 r. Dirk Messner, wcześniejszy dyrektor naukowy INEF (w latach 1995–2003). Umowa spółki zawiera zapisy gwarantujące naukową niezależność DIE. Udziałowcami są w 75% federacja i w 25% kraj związkowy Nadrenia-Westfalia, powołują oni kuratorium DIE, którego zadaniem jest nadzór nad działalnością instytutu.

Propozycję utworzenia niemieckiego ośrodka kształcącego specjalistów dla krajów rozwijających się wysunął już w 1961 r. doradca prezydenta Johna F. Kennedy’ego generał Lucius D. Clay. 2 marca 1964 r., po uzyskaniu zgody Senatu Berlina, ówczesny minister współpracy gospodarczej Walter Scheel i berliński senator ds. gospodarczych Karl Schiller podpisali dokument założycielski. 27 kwietnia 1965 r. oficjalnie zainaugurowano działalność DIE w nowym budynku w Berlinie-Charlottenburgu. W lipcu 1965 r. na pierwszy kurs w ramach programu dla absolwentów spośród 250 zgłoszeń i 68 podań wybrano 5 kobiet i 23 mężczyzn. Odbywali oni praktyki w Chile, Afganistanie, Boliwii i Iranie. Rocznie

dwóch naukowców z krajów rozwijających się może odbywać staże naukowe w DIE. Pierwszym był w 1971 r. Nepalczyk Purushottan Ojha (www.die-gdi.de/50-jahre-die).

Wraz z przejściem przez BMZ na początku lat 70. technicznej i finansowej współpracy rozwojowej DIE zostało upoważnione do wykształcenia wykwalifikowanej kadry kierowniczej w tych obszarach. Kryzys naftowy w 1973 r. stał się bodźcem dla powołania grupy roboczej do badań nad mechanizmami międzynarodowego podziału i handlu surowcami. Miały one na celu zabezpieczenie surowcowe Niemiec. W latach 1974–1978 ukazały się prace na temat nowej struktury światowych rynków surowcowych, studia przypadków dot. miedzi (K. Billerbeck), naturalnego kauczuku (C. Lempelius), a także drewna egzotycznego (H. Lembke). Pogorszenie się międzynarodowej koniunktury pod koniec lat 70. (1979 r. – drugi kryzys naftowy) doprowadziło wiele gospodarek państw rozwijających się do skrajnego załamania i wpłynęło na zmianę podejścia do rozwoju zarówno krajów Południa, jak i Północy. W międzynarodowej agendzie pomocowej pojawiły się postulaty zabiegania o sprawiedliwy ład światowy i włączenie słabo strukturalnie rozwiniętych państw Południa. W tym okresie współpracownik DIE Michel Hofmann zaangażował się w prace Niezależnej Komisji ds. Rozwoju Międzynarodowego pod przewodnictwem ówczesnego kanclerza RFN W. Brandta, których rezultaty opublikowane zostały w tzw. Pierwszym i Drugim Raporcie Brandta.

Również z końcem lat 70. pojawiły się analizy związane z europejską współpracą rozwojową. Były to studia nad pierwszym porozumieniem z Lomé, przystąpieniem do EWG poszczególnych państw południowoeuropejskich: Hiszpanii (S. Musto), Grecji (W. Hummen), Portugalii (K. Eßer, G. Ashoff), a także całościowe ujęcie traktujące o wyzwaniach związanych z akcesją tych krajów (K. Eßer: *Wspólnota Europejska i południowoeuropejskie kraje kandydujące. Wyzwania zdolności integracyjnej/Europäische Gemeinschaft und südeuropäische Beitrittsländer. Anforderungen an die Integrationsfähigkeit*). Ponadto już w 1972 r. ukazała się trzyczęściowa praca zatytułowana *Europeizacja pomocy rozwojowej* (K. Billerbeck).

Także struktura instytutu ulegała zmianom w związku z rosnącymi potrzebami. W 1978 r. pięć istniejących od 1974 r. oddziałów regionalnych podporządkowano następującym kompleksowym obszarom tematycznym: 1) ogólna polityka rozwojowa, 2) planowanie regionalne i rozwój wiejski, 3) europejska polityka integracyjna i rozwojowa, 4) industrializacja przodujących krajów rozwijających się 5) międzynarodowa

polityka handlowa, surowcowa i walutowa. Oddziały zachowały dodatkowe ukierunkowanie regionalne.

Kolejnym obszarem badań podejmowanych przez ekspertów DIE były wyzwania strukturalne państw rozwijających się. Już na początku 1980 r. wypracowano propozycje dostosowań strukturalnych dla Egiptu. W ciągu kolejnych 20 lat ukazały się liczne prace poświęcone problemom strukturalnym Afryki i efektom programów dostosowawczych, traktujące o społecznym wymiarze strukturalnej polityki dostosowawczej (G. Lachenmann) czy poddające krytyce politykę Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, która w niewielkim stopniu koncentrowała się na potrzebach i wewnętrznych uwarunkowaniach rozwoju państw trzeciego świata (E. Kürzinger, W. Zehender), a także podejmujące problematykę wzmocnienia partycypacji i „samopomocy” krajów rozwijających się (U. Leffler Franke).

Sukcesywnie rosło zainteresowanie karierą w dziedzinie współpracy rozwojowej. W 1983 r. liczba kandydatów na 9-miesięczny kurs dla absolwentów osiągnęła nowy rekord 425 osób. W odpowiedzi na falę chętnych wprowadzono dodatkowy wymóg posiadania doświadczenia w pracy za granicą. Limit miejsc wynosił średnio około 20 osób, obecnie 18. W pierwszych 25 kursach (do 1989 r.) DIE wyszkolił 484 członków kadry kierowniczej w obszarze współpracy rozwojowej.

W połowie lat 80. powstały pierwsze prace na temat ekologicznego wymiaru rozwoju, początkowo w ramach grup roboczych przypisanych do programu kształcenia absolwentów: ekologia i struktura społeczna w Mali 1985 (G. Lachenmann), energooszczędne budownictwo i energia słoneczna w Jordanii 1985 (H. Lembke) czy polityka ekologiczna i organizacje pozarządowe w Meksyku 1990 (E. Kürzinger). W 1987 r. Thomas Kampffmeyer opublikował studium poświęcone problematyce zadłużenia krajów rozwijających się (*Die Verschuldungskrise der Entwicklungsländer. Probleme und Ansatzpunkte für eine Lösung auf dem Vergleichswege*). Było ono punktem wyjścia dla rozwiązań Inicjatywy na rzecz Poważnie Zadłużonych Ubogich Państw (Heavily Indebted Poor Countries – HIPC) z 1996 r.

W międzynarodowej dyskusji nad rozwojem coraz większe znaczenie zyskiwała koncepcja zrównoważonego rozwoju. Przewyciężaniu ubóstwa w krajach rozwijających się powinno towarzyszyć zachowanie równowagi pomiędzy dobrobytem a ochroną środowiska w państwach uprzemysłowionych. W latach 90. badania i publikacje DIE koncentrowały się na:

- rozwoju w uwarunkowaniach globalizacji: prace dotyczące problematyki konkurencyjności, budowy kompetencji technologicznej i ścieżki rozwoju Azji Wschodniej i Ameryki Łacińskiej (K. Eßer, W. Hillebrand, D. Messner, J. Meyer-Stamer); społeczeństwa sieciowego (D. Messner) czy globalnej konkurencji (K. Eßer);
- spójności różnych obszarów polityki dla rozwoju: m.in. analizy wpływu subwencji rolnych i polityki rybołówstwa UE na kraje rozwijające się (H. Brandt, G. Ashoff);
- ekspertyzach i zaleceniach przygotowywanych dla niemieckich przedstawicieli na światowe szczyty ONZ (m.in. w Rio de Janeiro w 1992 r., na Światową Konferencję Praw Człowieka w Wiedniu w 1993 r.).

Od 1 czerwca 1999 r. DIE odpowiada za kierowanie i realizację zasadniczej części rozwojowego programu badawczego BMZ. Natomiast od 2000 r. wraz z przeprowadzką do Bonn udziałowcem DIE obok federacji w miejsce Berlina został kraj związkowy Nadrenia-Westfalia.

Wraz z przyjęciem w 2000 r. Milenijnych Celów Rozwoju międzynarodową debatę na temat rozwoju wyznaczała potrzeba wypracowania mechanizmów skutecznego urzeczywistniania przyjętych strategii rozwojowych. Jest to do dziś aktywny obszar prowadzonych przez DIE badań dotyczących koordynacji i harmonizacji systemu międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju zarówno w ramach relacji multilateralnych, jak i bilateralnych, które pozwoliłyby na osiągnięcie pożądaných rezultatów pomocy.

Uwarunkowania kształtujące ramy niemieckiej polityki rozwojowej na początku XXI w. pociągnęły za sobą zwiększenie znaczenia współpracy rozwojowej w przezwyciężaniu strukturalnych źródeł zjawiska terroryzmu (ubóstwa, niesprawiedliwości, braku wykształcenia) i konsolidacji pokoju. Stała się ona istotnym komponentem niemieckiej polityki bezpieczeństwa w zakresie prewencji kryzysowej. Eksperci DIE krótko przed kryzysem żywnościowym 2008/9 podejmowali w swoich publikacjach problematykę zaniedbywania obszarów wiejskich przez współpracę rozwojową (H. Brandt, U. Otzen). W ślad za pojawiającymi się wyzwaniami poszerzenia grona donatorów pomocy o wschodzące gospodarki i zarazem wzrostu ich roli dla krajów słabo rozwiniętych w 2012 r. DIE opublikowało jedną z pierwszych książek poświęconych tej problematyce i zaprezentowało ją w siedzibie ONZ w Nowym Jorku (S. Chaturvedi, T. Fues, E. Sidiropoulos, *Development Cooperation and Emerging Powers: New Partners or Old Patterns?*). Analogicznie innym istotnym z punktu widzenia niemieckiej i międzynarodowej polityki

rozwojowej bieżącym zjawiskom i wzywaniom towarzyszyło zaangażowanie ekspertów skupionych w instytucie. W kręgu ich uwagi znajdowały się zatem: pomoc rozwojowa na rzecz państw niestabilnych, rola polityki energetycznej i koncepcji zrównoważonego wykorzystania energii w niemieckiej współpracy rozwojowej, przezwycięzenie kryzysu uchodźczego czy nowa strategia polityki wobec Afryki. DIE wyróżnia następujące obszary aktywności naukowo-badawczej: bilateralna i multilateralna polityka rozwojowa; zrównoważony rozwój gospodarczy i społeczny; rządy, państwowość, bezpieczeństwo; polityka ochrony środowiska i zarządzanie surowcami; światowa gospodarka i finansowanie rozwoju. Od 2007 r. wspólnie z Wydawnictwem Nomos DIE wydaje serię „Entwicklungstheorie und Entwicklungspolitik” poświęconą studiom nad rozwojem i globalnymi dysproporcjami (www.die-gdi.de).

Niemiecki Instytut Studiów Globalnych i Obszarowych (GIGA) jest jednym z największych pozauniwersyteckich ośrodków badawczych w Europie zajmujących się studiami nad państwami i regionami oraz porównawczymi studiami regionalnymi. Obecnie zatrudnia około 160 pracowników, w tym 90 naukowców. Powstał w 1964 r. jako Niemiecki Instytut Krajów Zamorskich (Deutsches Übersee-Institut, DÜI), obejmujący Instytut Studiów Azjatyckich, Niemiecki Instytut Orientalistyki, Instytut Iberystyki i Instytut Studiów Afrykańskich. W 2006 r. został przemianowany na GIGA. Jest fundacją prawa cywilnego finansowaną przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych (AA), kraj związkowy Hamburg (Urząd ds. Nauki i Badań) i inne kraje związkowe. Około ¼ jego budżetu stanowią środki pozyskane zewnętrznie. Agenda badawcza GIGA obejmuje problematykę:

- 1) polityki, gospodarki i społeczeństwa w czterech regionach świata: Afryce, Azji, Ameryce Łacińskiej i na Bliskim Wschodzie;
- 2) ponadregionalnych badań komparatywnych nad systemami politycznymi, przemocą i bezpieczeństwem, rozwojem i globalizacją oraz ewolucją ładu międzynarodowego (<https://www.giga-hamburg.de/de/50-Jahre-GIGA>).

Podobnie jak w przypadku DIE badania naukowe i doradztwo polityczne to dwa uzupełniające się komplementarnie obszary aktywności GIGA, dzięki czemu – jak stwierdził były minister spraw zagranicznych i obecny prezydent Niemiec Frank-Walter Steinmeier – „naukowa analiza to solidny fundament politycznego doradztwa, i odwrotnie dyskusja z polityką może być inspiracją dla analizy” (GIGA 2014: 5). Publikacje GIGA obejmują wyniki badań („Working Papers”), cztery specja-

listyczne czasopisma („Africa Spectrum”, „Journal of Current Chinese Affairs”, „Journal of Current Southeast Asian Affairs” i „Journal of Politics in Latin America”) oraz krótkie analizy z serii „GIGA Focus”.

Instytut Badań nad Rozwojem i Polityki Rozwojowej (IEE) jest instytucją badawczą funkcjonującą na Uniwersytecie Ruhry w Bochum. Został on utworzony w 1966 r. w ramach wydziału ekonomicznego, od 1989 r. funkcjonuje jako niezależny ośrodek naukowo-badawczy i dydaktyczny Uniwersytetu. Jego interdyscyplinarny profil skoncentrowany jest na gospodarczych, politycznych i społeczno-kulturowych procesach w krajach Południa. Zapoczątkowane w 1967 r. partnerstwo IEE z Wydziałem Ekonomii Uniwersytetu w Kabulu obecnie obejmuje współpracę z dziewięcioma wydziałami ekonomicznymi na terenie całego Afganistanu. IEE realizuje trzy programy studiów podyplomowych oraz osiem międzynarodowych projektów naukowo-badawczych we współpracy z partnerami z Afryki, Azji i Europy oraz z organizacjami międzynarodowymi (www.development-research.org).

Centrum Badań nad Rozwojem (ZEF) powstało w 1997 r. jako ośrodek badawczy Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma w Bonn. Zarówno aktywność badawcza, jak i edukacyjna służy „walce z ubóstwem i równoważonemu rozwojowi w krajach rozwijających się”. W ramach ZEF funkcjonują trzy oddziały: 1) polityczna i kulturowa transformacja; 2) ekonomiczna i technologiczna transformacja; 3) ekologia i zarządzanie naturalnymi surowcami. W każdym z nich prowadzone są badania z zakresu polityki gospodarczej, rządów, zasobów wodnych, użytkowania gruntów i bezpieczeństwa żywnościowego, odnawialnych źródeł energii, zmian środowiska naturalnego i klimatu, mobilności i migracji, zdrowia i systemów odprowadzania ścieków. Badania mają charakter transdyscyplinarny i integracyjny, stanowią mosty pomiędzy różnymi dyscyplinami naukowymi, inicjatywami badawczymi i polityką, między badaniami i praktyką. Działalność Centrum finansowana jest ze środków: Federalnego Ministerstwa Edukacji i Badań Naukowych, BMZ, Deutsche Akademische Austauschdienst (DAAD), Fundacji Billa i Melindy Gatesów, Fundacji Roberta Boscha, Niemieckiej Wspólnoty Badawczej (DFG), Fundacji Volkswagena i Fundacji Fiat Panis (www.zef.de).

Uniwersytecką placówką badawczą jest również Instytut Rozwoju i Pokoju (INEF) utworzony w 1990 r. w ramach Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Duisburg-Essen. Podobnie jak omówione wyżej ośrodki specjalizuje się w ukierunkowanych praktycznie badaniach i doradztwie politycznym „na styku rozwoju i pokoju”. Punkt ciężkości

położony został na analizę procesów globalizacji oraz ich kształtowanie przez politykę. Ponadto instytut prowadzi badania dotyczące konfliktów i strategii pokojowego ich rozwiązywania, międzynarodowej polityki rozwojowej i praw człowieka. Rozpoczęty w 2015 r. nowy program badawczy *Odpowiedzialność w skonfliktowanym społeczeństwie globalnym* koncentruje się na dwóch obszarach badań: odpowiedzialności w globalnym rządzeniu i transformacji konfliktów wzdłuż podziałów w globalnym społeczeństwie. Widocznym rezultatem prac badawczych instytutu są publikacje. Do najważniejszych należą wydawana od 1990 r. w odstępie dwóch–trzech lat wspólnie z Fundacją na rzecz Rozwoju i Pokoju (Stiftung Entwicklung und Frieden, SEF) seria „Globale Trends”. Analizuje ona najważniejsze trendy w obszarze pokoju, ładu międzynarodowego i zrównoważonego rozwoju z naciskiem na ich ewolucję i współzależności oraz sformułowanie zaleceń dla społeczności międzynarodowej. Ponadto we współpracy z ośrodkami partnerskimi INEF wydaje co roku „Friedensgutachten”, zawierające stanowiska wobec aktualnych konfliktów i proponujące strategie ich rozwiązań. Ostatni numer z 2016 r. poświęcono problemowi uchodźstwa i jego przyczynom. „Globale Trends” i „Friedensgutachten” skierowane są zarówno do fachowców, jak i szerszego grona zainteresowanych odbiorców. INEF współpracuje z uniwersytetami i innymi instytutami badawczymi, a także z fundacjami politycznymi (www.inef.uni-due.de).

Polityka rozwojowa jako instrument kształtowania przewodniej roli Niemiec w globalnej polityce zrównoważonego rozwoju

Dyskusja o nowej roli Niemiec w globalnej polityce ma miejsce w szczególnej fazie rozwoju systemu międzynarodowego. Dirk Messner pisze o czterech falach światowej transformacji, które po zakończeniu zimnej wojny wyznaczają tzw. kompleksową globalizację i tym samym nową rzeczywistość międzynarodowego ładu. Do „wzajemnie potęgujących się fal” zaliczył on: 1) powiązaną globalną gospodarkę, która zarówno stwarza możliwości, jak i pociąga za sobą ryzyka; 2) rozproszoną potęgę przesunięcia siły w kierunku gospodarek wschodzących, relatywizującego dominację Zachodu i kształtującego policentryczne układy siły; 3) *antropocen* – obecną epokę, determinowaną działalnością człowieka oraz 4) procesy digitalizacji, nową infrastrukturę komunikowania się w globalnym społeczeństwie (Messner 2015: 380–381). W ślad za tym coraz częściej w dyskursie rozwojowym podkreśla się potrzebę wy-

pracowania nowej jakości i nowych wzorców współpracy międzynarodowej, które pozwoliłyby na wyeliminowanie nasilających się ponadgranicznych źródeł ryzyka, zmienności i kryzysów politycznej legitymacji państwa.

Polityka rozwojowa w myśl zapisów umowy koalicyjnej rządu CDU/CSU/SPD z grudnia 2013 r. dąży do przezwyciężenia głodu i ubóstwa oraz wzmocnienia demokracji i rządów prawa w oparciu o niemieckie wartości i interesy (Bundesregierung 2013, 180). Niemieckie zaangażowanie wspiera pokój, wolność, bezpieczeństwo, poszanowanie oraz urzeczywistnianie politycznych i socjalnych praw człowieka, ochronę środowiska, społeczną i ekologiczną gospodarkę rynkową, dobre rządzenie oraz zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie polityka rozwojowa ma być dopełnieniem własnych wysiłków krajów partnerskich. Podobnie jak poprzednie ekipy rządowe koalicja CDU/CSU/SPD postrzega współpracę rozwojową w kategoriach globalnej polityki strukturalnej, a mając na uwadze jej prewencyjny charakter, uznaje ją za „perspektywiczną politykę pokojową” (Bundesregierung 2013, 180–181).

We wrześniu 2015 r. na forum ONZ przyjęto nowe ramy polityki rozwojowej na lata 2015–2030 tzw. cele zrównoważonego rozwoju (Sustainable Development Goals, SDGs), które stanowią rozwinięcie i kontynuację milenijnych celów rozwoju. W lutym 2014 r. niemieckie stanowisko wobec agendy postmilenijnej sygnalizowało potrzebę ustanowienia nowego globalnego partnerstwa jako „nadrzędnych ram” dla jej realizacji (Government of Germany 2014). Zasada zrównoważonego rozwoju już od 1998 r. jest obecna w niemieckiej polityce wewnętrznej. W 2002 r. przyjęta została Narodowa Strategia Zrównoważonego Rozwoju. Jej trzon tworzą cztery główne obszary: sprawiedliwość międzypokoleniowa, jakość życia, społeczna inkluzja i międzynarodowa odpowiedzialność. Również na arenie międzynarodowej Niemcy aktywnie wspierają koncepcję zrównoważonego rozwoju. Poza polityczną aktywnością wyróżniają się wypracowywaniem międzyresortowych koncepcji w zakresie globalnego zaangażowania oraz wykorzystywaniem swojej strategicznej pozycji dla działań w ważnych obszarach rozwoju (m.in. ochrona klimatu, prawa kobiet, zrównoważony rozwój energetyczny).

Wyznacznikiem w kształtowaniu globalnego systemu zrównoważonego rozwoju po 2015 r. jest przyjęta przez BMZ w 2014 r. *Karta przyszłości. Jeden świat – nasza odpowiedzialność* (www.zukunftscharta.de). Kompleksowa koncepcja realizacji Agendy 2030 podporządkowana zo-

stała zasadzie spójności niemieckiej polityki w zakresie rozwoju. Priorytet ograniczonej liczby strategicznych obszarów, przynoszących korzyści zarówno dla Niemiec, jak i dla krajów rozwijających się, ma się przyczynić do efektywnego międzyresortowego podejścia do tematów istotnych zarówno wewnątrz kraju, jak i za granicą. *Karta przyszłości* przedstawia wizję współpracy rozwojowej, której celem jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju na poziomie narodowym i globalnym. Wyznacza ona hierarchię niemieckich priorytetów przy realizacji *Agendy 2030* z uwzględnieniem trzech rozpoczętych przez BMZ w 2014 r. specjalnych inicjatyw: walki z głodem, reintegracji uchodźców i rozwiązania kryzysu na Bliskim Wschodzie. BMZ planuje wzmocnienie międzyresortowego podejścia w krajach partnerskich. *Karta przyszłości* określa osiem obszarów działań, do których należą:

1. zagwarantowanie godnego życia w skali światowej,
2. ochrona i zrównoważone wykorzystywanie naturalnych podstaw życia,
3. powiązanie wzrostu gospodarczego ze zrównoważonym rozwojem i godnym zatrudnieniem,
4. wspieranie i promowanie praw człowieka i dobrych rządów,
5. kształtowanie pokoju, wzmocnienie bezpieczeństwa,
6. respektowanie i ochrona kulturowej i religijnej różnorodności,
7. wykorzystanie innowacji, technologii i digitalizacji w procesie transformacji,
8. rozwój nowych globalnych partnerstw i partnerstw wielu aktorów dla realizacji *Agendy 2030* (BMZ 2015).

Od początku lat 90. RFN należy do największych donatorów pomocy rozwojowej w sektorze energetycznym, z przewagą wsparcia dla konwencjonalnych źródeł energii (Dobersalske 2010: 37–38). Analiza ekspertów DIE dotycząca znaczenia odnawialnych źródeł energii dla ochrony klimatu i polityki energetycznej w ramach współpracy rozwojowej podkreśla konieczność wypracowania strategii opartej na lepszym wykorzystaniu kopalnych źródeł energii, jak i wsparciu odnawialnych. Musi ona uwzględniać społeczno-ekonomiczne i instytucjonalne uwarunkowania w kraju partnerskim oraz jego zdolność do ponoszenia odpowiedzialności ekologicznej (Scholz, Krause 2004: 2). Ukierunkowanie niemieckiej polityki rozwojowej na zrównoważone wykorzystanie energii w państwach – beneficjentach pomocy rozwojowej pozwala kształtować przewodnią rolę Niemiec w globalnej polityce zrównoważonego rozwoju. Z kolei wzrost polityczno-rozwojowego znaczenia odnawialnych źródeł energii na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej wynika z przyjętej koncepcji zrówno-

ważnego rozwoju i przeciwdziałania zmianom klimatu. W 2010 r. na odnawialne źródła energii i podniesienie efektywności energetycznej przeznaczono miliard euro dla ponad 50 krajów (m.in. budowa elektrowni wodnych, uzyskiwanie biogazu z osadów ściekowych w Jordanii, instalacje solarne dla produkcji energii elektrycznej w Nepalu) (BMZ 2011: 19). Pierwszoplanowym celem było zrównoważone wyeliminowanie ubóstwa energetycznego i większy odsetek projektów energetycznych. Rządy CDU/CSU-SPD postrzegają zrównoważone i efektywne zaopatrzenie w energię jako wymóg „społecznie sprawiedliwego rozwoju”. Wzrosła rola przypisywana sektorowi energetycznemu we współpracy rozwojowej w związku z przyjęciem obszaru energii do jednego z pięciu priorytetów koncepcji rozwojowej BMZ (Deutscher Bundestag 2013). Niemiecka aktywność w zakresie zwalczania ubóstwa energetycznego koncentruje się przede wszystkim na polepszeniu dostępu do energii. Rozumiany jest on jako dostęp do podstawowych usług energetycznych (podgrzewania, ogrzewania, oświetlenia, chłodzenia, przemieszczania się i informacji) dla trzech grup konsumentów: gospodarstw domowych; publicznych i społecznych instytucji, przedsiębiorstw i przedsiębiorców (Deutscher Bundestag 2013: 5).

D. Messner postuluje stworzenie klubu transformacji energetycznej pod egidą Niemiec. Miałby on większą siłę przebicia w zakresie kształtowania międzynarodowej agendy klimatycznej i jednocześnie jako mała grupa nie ograniczałaby się do „najmniejszego wspólnego mianownika”, lecz wyznaczał wyraźnie ambitniejsze cele na światowych szczytach (Messner 2015: 385–386). Ponadto osiągnięcie zrównoważonego wykorzystania energii ma pozwolić na przeprowadzenie globalnej transformacji energetycznej. Pod względem wielkości wsparcia sektor energetyczny jest priorytetowym obszarem niemieckiej współpracy rozwojowej. Jest to zatem kolejna płaszczyzna niemieckiej aktywności zewnętrznej, w której przenikają się zarówno narodowe interesy narodowe, jak i aspiracje do współkształtowania światowych procesów.

W stanowiskach i analizach ekspertów DIE dotyczących zaostrejającej się sytuacji uchodźców na pierwszy plan wysuwa się teza o prewencyjnej roli polityki rozwojowej w łagodzeniu przyczyn uchodźstwa (szerzej: Paterek 2016). Jej celem powinno być zapobieganie kryzysom i wspieranie pokoju. Szczególne znaczenie przypisuje się dostosowaniu specyfiki pomocy do uwarunkowań krajów-beneficjentów oraz wsparciu reform strukturalnych służących kształtowaniu dobrych rządów i sprawnie funkcjonującego aparatu państwowego. Współpraca rozwojowa ma

dopełniać działania podejmowane w ramach polityki zagranicznej i wewnętrznej, powinna być „polityką bezpieczeństwa dla ludzi”. W ten sposób możliwy będzie „mocniejszy wkład rozwojowy w politykę uchodźczą” (Hackenesch, Leininger 2015).

Polityce rozwojowej przypisuje się rolę „advokata dotkniętej uchodźstwem ludności cywilnej” oraz orędownika maksymy zapobiegania zbrojnym konfliktom. Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju powinna przede wszystkim długofalowo przeciwdziałać przyszłym przyczynom konfliktów i uchodźstwa, uwzględniając w większym stopniu obok walki z ubóstwem, głodem i zmianami klimatu również stworzenie „inkluzywnych i jednocześnie odpornych struktur politycznych”. W związku z tym należy wzmocnić prewencję kryzysową, działania na rzecz pokoju, demokracji i praworządności. Jednocześnie zachodni donatorzy nie powinni wspierać autorytarnych reżimów, jak to miało miejsce na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, zyskując jedynie „krótkotrwałą polityczną stabilizację” (DIE Jahresbericht 2015–2016: 23–27).

Współpraca rządu ze światem nauki służy również podniesieniu efektywności niemieckiego zaangażowania na rzecz krajów niestabilnych. Jej przykładem jest specjalna jednostka badawcza Sonderforschungsbereich 700, finansowana ze środków Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). Wypracowuje ona koncepcyjne podstawy niemieckiej polityki zagranicznej wobec krajów niestabilnych, głównie w zakresie wspierania rządów prawa, demokracji i reformy sektora bezpieczeństwa. Podobnie temu celowi służą współfinansowane przez BMZ projekty badawcze DIE.

Zakończenie

Obecnie RFN należy do trzynastu największych organizacji międzynarodowych, jest stroną ponad czterdziestu międzynarodowych porozumień, największym płatnikiem budżetu UE, trzecim na rzecz budżetu ONZ i zarazem trzecim pod względem wielkości dawcą oficjalnej pomocy rozwojowej wśród członków DAC OECD. W 2017 r. Niemcy pełnią przewodnictwo w G20, grupie państw, której niemieckie ośrodki eksperckie przypisują kluczową rolę w koordynacji międzynarodowej współpracy. Zwłaszcza wobec uwarunkowań wzmacniających się trendów procesu tzw. deglobalizacji: odnowienia się geopolitycznych konfliktów, wzmocnienia tendencji nacjonalistycznych i powrotu do polityki narodowych tożsamości, gwałtownych fali uchodźców, Brexitu i dys-

funkcyjności europejskiej unii walutowej, Unia Europejska znajduje się egzystencjalnym kryzysie. Zakwestionowana w swoich podstawach wydaje się równowaga pomiędzy narodową legitymacją i wyznaczanym przez zasady globalnym ładem. W przewyciężaniu globalnych wyzwań nowa rola przypisana została nauce. Wyjście im naprzeciw, jak również rozwiązanie konfliktu pomiędzy różnymi płaszczyznami zrównoważonego rozwoju wymaga współdziałania dyscyplin naukowych, nowego rozumienia transformacyjnej istoty nauki i przede wszystkim zmiany perspektywy z dyskursu o G7, który nastawiony byłby na kształtowanie „wspólnej fabryki wiedzy” z państwami Południa. G20 postrzegane jest zatem jako aktor globalnego zarządzania (*global governance*). Do dyskursu prowadzonego w grupach roboczych G20 i sztabach do zadań specjalnych (Sherpa) włączona została tzw. T20 (Think20), powołana po raz pierwszy grupa ośrodków badawczych i think tank z krajów G20. Podczas niemieckiego przewodnictwa w G20 Niemiecki Instytut Polityki Rozwojowej pełni pierwszoplanową rolę w Think20.

Niemcy należą do największych „inwestorów” międzynarodowej polityki rozwojowej. W celu przewyciężenia współczesnych problemów rozwojowych – od stabilizacji państw dysfunkcyjnych i walki z epidemiami poprzez ochronę klimatu do kształtowania architektury globalnego ekonomicznego zarządzania – konieczna jest współpraca z międzynarodowymi partnerami. Wymaga to od Niemiec umocnienia roli ważnego aktora zarówno europejskiej, jak i wielostronnej współpracy rozwojowej. Jak bowiem przekonuje minister współpracy rozwojowej Gerd Müller, „nigdy wcześniej oczekiwania wobec polityki rozwojowej nie były tak wysokie jak dzisiaj. (...) By podejść do problemów przetrwania ludzkości, nie da się uniknąć polityki rozwojowej. Polityka rozwojowa współdziała/pomaga w urzeczywistnianiu prawa dostępu do żywności dla rosnącej liczby światowej ludności, przewyciężaniu terroru i łamania praw człowieka i zmniejszaniu innych źródeł uchodźstwa” (DIE Jahresbericht 2015–2016, 2016: 8). Finansowa pomoc jest istotna, ale równie ważny jest sposób jej wykorzystania. I tu nauka odgrywa decydującą rolę, wspierając aktywność BMZ. Przykładem takiej współpracy świata nauki i polityki jest rządowy program *Cash for Work*. Polityczne i gospodarcze wsparcie uchodźców w krajach graniczących z Syrią ma otworzyć perspektywy pozostania w krajach pochodzenia dzięki stworzeniu miejsc pracy i inwestycjom. Co więcej, w przekonaniu ministra tworzenie naukowej wartości dodanej w międzynarodowych projektach badawczych powinno w coraz większym stopniu odbywać się

w krajach rozwijających się. Chodzi o to, by kraje rozwijające się nie były tylko przedmiotem naukowych dociekań, ale by włączając się w proces badawczy, stały się również ich podmiotem. Jednocześnie dążenie do naukowego perfekcjonizmu nie ma być celem autotelicznym, ale powinno służyć wspólnemu celowi – osiągnięciu do 2030 r. świata bez głodu, biedy i wojny (DIE Jahresbericht 2015–2016, 2016: 9).

Literatura

- Brown S., Grävingholt J., 2016, *The Securitization of Foreign Aid*, Palgrave Macmillan UK.
- Brüne S., *Europas Entwicklungspolitik*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, B29/95, s. 30–39.
- BMZ (Hrsg.), Harnisch S., Schmidt S., 2012, *Auf Augenhöhe 50 Jahre Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung*, Nomos, Baden-Baden.
- BMZ 2011, *Entwicklungspolitisches Konzept plus, Chancen schaffen – Zukunft entwickeln*, BMZ, Bonn 2011, http://www.bmz.de/de/publikationen/reihen/sonderpublikationen/Chancen_schaffen.pdf, (dostęp: 10.12.2016).
- BMZ 2015, *Zukunftscharta. EINEWELT – Unsere Verantwortung*, 2015, https://www.zukunftscharta.de/files/upload/daten_bilder_zukunftscharta/Zukunftscharta.pdf, (dostęp 15.12.2016).
- Bohnet M., 2015, *Geschichte der deutschen Entwicklungspolitik*, UVK Konstanz und München.
- Bohnet M., 1986, *Wechselnde Akzente der der Entwicklungspraxis [w:] Entwicklungstheorie-Entwicklungspraxis. Eine kritische Bilanzierung*, hrsg. E. Simonis, Duncker & Humblot, Berlin.
- Bohnet M., 2010, *Das sozio-kulturelle Rahmenkonzept des BMZ der 90er Jahre: Eine Retrospektive [w:] Kultur und globale Entwicklung*, hrsg. W. Jürgen, Berlin University Press ein Imprint von Verlagshaus Römerweg, Berlin.
- Borrmann A., Stockmann R., 2009, *Evaluation in der deutschen Entwicklungszusammenarbeit*, Waxmann Verlag GmbH, Band 1, Band 2, Münster.
- Brandt W. (hrsg.), 1982, *Das Überleben sichern. Bericht der Nord-Süd-Kommission. Gemeinsame Interessen der Industrie- und Entwicklungsländer*, Kiepenheuer & Witsch, Köln.
- Bundesregierung 2013, *Deutschlands Zukunft gestalten Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD*, 18. Legislaturperiode, https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2013/2013-12-17-koalitionsvertrag.pdf?__blob=publicationFile&v=2, s. 180 (dostęp: 10.12.2016).
- Böll W., 1987, *Dreißig Jahre Dreißig Jahre Entwicklungspolitik der Bundesrepublik Deutschland – Eine Skizze – Eindrücke und Erfahrungen eines Beteiligten [w:] Von und mit der Dritten Welt lernen*, Heft 1, hrsg. Institut für Internationale. Begegnung e.V., Grundlagen, Bonn.
- Deutscher Bundestag 17. Wahlperiode, *Erneuerbare Energien und Energieeffizienz in Entwicklungsländern*, Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Abgeordneten Dr. Bärbel Kofler, Dr. Sascha Raabe, Dr. h. c. Gernot Erler, weiterer

- Abgeordneter und der Fraktion der SPD, Drucksache 17/12748 – Drucksache 17/13065, 15.04.2013.
- DIE Jahresbericht 2015–2016*, http://www.die-gdi.de/fileadmin/user_upload/pdfs/ueber_das_DIE/DIE_Jahresbericht_2015–2016_DE_Web.pdf (dostęp: 15.12.2016).
- DIE 2016: https://www.die-gdi.de/press_release_2015globalgotthinktankranking/ (dostęp: 10.12.2016).
- Dobersalske K., 2010, *Die rot-grüne Energiewende. Nachhaltige Energienutzung in der Entwicklungszusammenarbeit unter Rot-Grün*, Schüren Verlag, Marburg.
- Eberlei W., 2002, *Entwicklungspolitische Nicht-Regierungs-organisationen in Deutschland*, „Aus Politik und Zeitgeschichte” B6–7.
- Enzensberger H.M., 1965, *Europäische Peripherie* [w:] *Kursbuch 2*, hrsg. H.M. Enzensberger, Suhrkamp, Frankfurt.
- Gieler W., 2011, *50 Jahre deutsche Entwicklungszusammenarbeit. Das BMZ von Walter Scheel bis Dirk Niebel*, Scientia Bonnensis, Bonn.
- GIGA 2014, *50 Jahre weltblick. Pressemappe*, https://www.giga-hamburg.de/sites/default/files/md_pdf/Pressemappe_50Jahre_GIGA.pdf, 2014 (dostęp: 18.12.2016).
- <https://www.giga-hamburg.de/de/ueber-uns> (dostęp: 18.12.2016)
- Glagow M. (hrsg.), 1983, *Deutsche Entwicklungspolitik. Aspekte und Probleme ihrer Entscheidungsstrukturen*. Bielefelder Studien zur Entwicklungssoziologie, Bd. 19. Saarbrücken.
- Government of Germany, 2014, *Post–2015 agenda for sustainable development: key positions of the German Government*, Berlin.
- Hackenesch Ch., Leininger J., 2015, *Entwicklungspolitische Beiträge zu einer europäischen Flüchtlingspolitik*, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, „Die aktuelle Kolumne” 5.05.2015.
- Hein B., 2006, *Die Westdeutschen und die Dritte Welt, Entwicklungspolitik und Entwicklungsdienste zwischen Reform und Revolte 1959–1974*, Oldenbourg München.
- Hellmann G., Jacobi D., Stark Urrestarazu Ú. (hrsg.), 2015, „Früher, entschiedener und substantieller”? *Die neue Debatte über Deutschlands Außenpolitik*, „ZFAS” Sonderheft 6, Springer VS, Wiesbaden.
- Holtz U., 1994, *Glanz und Elend der Entwicklungspolitik* [w:] *Nord-Süd-Politik an der Schwelle zum nächsten Jahrtausend*, hrsg. R. Röscheisen, Horlemann, Unkel/Rhein.
- Holtz U., 1995, *Licht und Schatten, Rückblick und Ausblick auf die deutsche Entwicklungspolitik*, „epd-Entwicklungspolitik” 1995, nr 10.
- Holtz U., 1997, *Probleme der Entwicklungspolitik*, Bouvier, Bonn.
- IEE, <http://www.development-research.org> (dostęp: 10.01.2017).
- INEF, <http://inef.uni-due.de> (dostęp: 10.01.2017).
- Martinek M., 1981, *Die Verwaltung der deutschen Entwicklungshilfe und ihr Integrationsdefizit: Eine verwaltungswissenschaftliche Struktur- und Funktionsanalyse*, Bock + Herchen, Bad Honef.
- Messner D., 2015, *Deutschland als Gestaltungsmacht in der globalen Nachhaltigkeitspolitik – Chancen und Herausforderungen unter den Bedingungen „umfassender Globalisierung”* [w:] „Früher, entschiedener und substantieller”? *Die neue Debatte über Deutschlands Außenpolitik*, „ZFAS” Sonderheft 6.
- Müller P., 1969, *Zum Problem der Mittelbindung in der Entwicklungshilfe*, Deutsches Übersee Institut, Hamburg.

- Müller F., Sondermann E., Wehr I., Jakobeit C., Ziai A. (hrsg.), 2014, *Entwicklungstheorien*, „PVS” Sonderheft 48, Nomos, Baden-Baden.
- Nuscheler F. (hrsg.), 1985, *Dritte Welt-Forschung. Entwicklungstheorie und Entwicklungspolitik*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Nuscheler F., *Die unstrittene Wirksamkeit der Entwicklungszusammenarbeit*, INEF-Report 93, 2008, <https://duepublico.uni-duisburg-essen.de/servlets/DocumentServlet/Document-29186/report93.pdf> (dostęp: 10.12.2016).
- Nuscheler F., 2012, *Entwicklungspolitik*, Dietz, Bonn.
- Olejniczak C., 1999, *Die Dritte-Welt-Bewegung in Deutschland*, DUV Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Wiesbaden.
- Paterek A., 2013, *Wyzwania i strategie międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju w dobie kryzysu [w:] Nowe strategie na nowy wiek – granice i możliwości integracji regionalnych i globalnych*, Krakowska Oficyna Naukowa TEKST, Kraków.
- Paterek A., *Przewyciężenie kryzysu uchodźczego w UE z punktu widzenia niemieckiej polityki rozwojowej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2016, nr 10.
- Scholz I., Krause M., *Klimaschutz und Energiepolitik in der Entwicklungszusammenarbeit – der Beitrag der erneuerbaren Energien*, „DIE Analysen und Stellungnahmen” 2004, nr 2.
- Simonis U.E. (hrsg.), 1986, *Entwicklungstheorie – Entwicklungspraxis. Eine kritische Bilanzierung*. Duncker & Humblot, Berlin.
- Stockhausen J., 1986, *Theorie und Politik der Entwicklungshilfe: eine Einführung in die deutsche bilaterale Entwicklungszusammenarbeit*, Weltforum, München.
- Wieczorek-Zeul H., 2007, *Welt bewegen. Erfahrungen und Begegnungen*, vorwärts buch, Berlin.
- Wieczorek-Zeul H., 2011, *Wege zur Einen Welt. Etappen sozialdemokratischer Entwicklungspolitik*, vorwärts buch, Berlin.
- Willems U., 1998, *Entwicklung, Interesse und Moral*, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Wiesbaden.
- ZEF, http://www.zef.de/fileadmin/webfiles/downloads/ZEF-Flyer-2013_dt.pdf (dostęp: 10.01.2017).

The theory and practice of research into German development policy

Abstract

Germany is the third largest Development Assistance Committee (DAC) provider in terms of volume. The beginnings of German development policy date back to the late 1950s. The Federal Ministry for Economic Cooperation (BMZ) was created in 1962, and the German Development Institute (DIE) was founded in 1964. Over the last 55 years German development policy passed through numerous phases guided by the diversity of interests and principles. In order to make Germany's international cooperation and sustainable development activities more effective and efficient BMZ highlights the importance of successful cooperation between the academic world and politics and the direct input of scientific expertise into political practice. For example, the SFB 700 „Governance in Areas of Limited Statehood” is an interdisciplinary research center established by the German Research Foundation (DFG) at the Freie Universität Berlin. It

provides research and analysis of the various modes of governance in areas of limited statehood from empirical and normative perspectives. The German Development Institute supports the BMZ to enhance its development cooperation policy making. This paper focuses on the German development research and discourse arena, and on the leading Think Tanks for development policy in Germany: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), Zentrum für Entwicklungsforschung (ZEF), German Institute of Global and Area Studies (GIGA) das Institut für Entwicklungsforschung und Entwicklungspolitik (IEE) and Institut für Entwicklung und Frieden (INEF). This article investigates the present German discourses on the opportunities, needs and practices of cooperation between the political sphere and scientific theory.

Key words: ODA, Germany, Development Cooperation, Thin Tank, Germany's research institutes